

JONAS JABLONSKIS IR BENDRINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŠIMTMETIS

(18-oji Jono Jablonskio konferencija
150-osioms gimimo metinėms)

Spalio 7–8 dienomis Lietuvių kalbos institute vyko tarptautinė Jono Jablonskio konferencija „Jonas Jablonskis ir bendrinės lietuvių kalbos šimtmetis“ 150-osioms kalbininko gimimo metinėms paminėti¹. Jau aštuonioliktą kartą rengiama konferencija buvo skirta bendrinės lietuvių kalbos kūrėjo Jono Jablonskio atminimui įprasminti, bendrinių kalbų kūrimosi ir raidos ypatumams aptarti ir šiuolaikinėms aktualioms norminimo problemoms bei ateities perspektyvoms nagrinėti². Jubiliejinėje Lietuvių kalbos instituto ir Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros rengtoje tarptautinėje konferencijoje perskaitytas dvidešimt vienas pranešimas, iš jų septyni – mokslininkų iš užsienio. Konferencijoje dalyvavo kviestiniai svečiai iš Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Norvegijos, Estijos, sulaukta mokslininkų ir iš kaimyninės Latvijos.

Pirmoji konferencijos dalis, kurią pradėjo Jono Jablonskio provaikaitė Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, buvo skirta kalbininko gyvenimui ir veiklai. Viešnia pristatė neseniai išleistą laiškų ir atsiminimų knygą (Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima: Jonas Jablonskis proanūkių akimis*). Svarstyta, kiek pagrįsta sakyti, kad J. Jablonskis – lietuvių bendrinės kalbos tėvas, aptarta kalbininko mokslinė veikla. Savo darbuose jis taikė ne vien analogijos, bet ir lyginamosios kalbotyros metodus. Apgailestauta, kad iki šiol kalbininkų nemėginta išryškinti J. Jablonskio darbuose slypinčių kalbos norminimo principų (Arnoldas Piročkinas, *Dėl ku-*

¹ Konferenciją parėmė Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, Lietuvos mokslo taryba, Šakių rajono savivaldybė, UAB „Vuorė“ (Šakiai) ir UAB „Govilis“ (Utena).

² Konferencijos programą skaitykite Lietuvių kalbos instituto svetainėje adresu http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Naujienos/Jono%20Jablonskio%20konferencijos%20programa_2010,tezes – http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Naujienos/Jono%20Jablonskio%20konferencijos%20tezes

rių ne kurių samprotavimų apie Jono Jablonskio kalbinę veiklą). Išsamiai aptarta ir J. Jablonskio visuomeninė veikla, atskleisti kai kurie sudėtingi kalbininko biografijos posūkiai, apžvelgti jo, kaip pedagogo, mokslininko, kovotojo prieš spaudos draudimą – tautinio visuomenės žadintojo, darbai (Vitas Labutis, *Jono Jablonskio kova su lietuvių spaudos draudimu*). Primintos J. Jablonskio tautinių nuostatų kitimo priežastys. Palyginus Vinco Kudirkos ir Jono Jablonskio ėjimą tautinės tapatybės link, galima teigti V. Kudirką tapus *Varpo* ideologu, o J. Jablonskį – padėjėju ir rėmėju. Mėginta atskleisti J. Jablonskio santykį ir su kitais lietuvių kultūros veikėjais (Giedrė Čepaitienė, *Jonas Jablonskis – varpininkas*).

Atskiriems Jono Jablonskio darbams skirtoje konferencijos dalyje nagrinėta kalbininko leksikografinė veikla, jo darbų įtaka kalbos tvarkybai ir stilistikai, skelbtų recenzijų svarba lituanistikos raidai. Apžvelgtos J. Jablonskio rašytos žodynų recenzijos ir redakcijos. Kalbininkas galvojęs ir pats rašyti žodyną, turėjo sukaupęs didelę žodžių kartoteką (Vilija Sakalauskienė, *Jono Jablonskio leksikografinė veikla*). Taisydamas kalbos stiliaus trūkumus, taikė tikslingumo, aiškumo, suprantamumo kriterijus, pirmiausia reikalavo minties turinio logikos, jo straipsniai parašyti dalykiniu moksliniu ir ypač gyvu publicistiniu stiliumi (Regina Koženiausienė, *Jono Jablonskio dėmesys stiliui*). J. Jablonskis skyrė įterptinius sakinius ir įterptinius pasakymus bei žodžius, sintaksės požiūriu sakinių įterpimą šliejo prie sakinių prijungimo, sujungimo ir sutapimo (Gintautas Akelaitis, *Įterpiniai, jų aiškinimas Jono Jablonskio gramatikos darbuose*). J. Jablonskio recenzijose ryškėja pagrindiniai vertinamieji kalbos norminimo principai. Apžvelgtos jo ir kito oponento – Juozo Tumo-Vaižganto, kurio „Aukštaičių vaizdelius“ kalbininkas yra redagavęs, paralelės ir poleminės nuostatos (Ilona Čiužauskaitė, *Jonas Jablonskis – vadovėlių mokykloms recenzentas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos Jablonskiui recenzuoti pavesti kūriniai*). Aiškintasi, kokią įtaką J. Jablonskis darė Juozo Damijonaičio lietuvių kalbos pradžiamokslio kalbai. Kalbininkui labiausiai rūpėjo lietuvių kalbos gramatikos vadovėlio pradinei mokyklai turinys, kalbos mokymo metodika, kalbos kokybė ir taisyklingumas (Vaida Buivydienė, *Penkios Jono Jablonskio recenzijos – penki Juozo Damijonaičio „Lietuvių kalbos gramatikos mokslo pradžiai“ leidimai*).

Linksnių taisymo istorijai davė pradžią J. Jablonskio veikalas *Linksniai ir prielinksniai*. Daugelis kalbininko iš tarmių ir tautosakos šaltinių surinktų sakinių randami ir dabartinių tyrėjų darbuose, išlaikytas ir jo linksnių reikšmių aprašymo būdas (Irena Smetonienė, Brigita Dambrauskaitė, *Vardininko*

taisymo istorija). Populiarinant J. Jablonskio kūrybinį palikimą ir norminant bendrinę kalbą buvo svarbūs ir *Panevėžio balso* dienraščio skyrelio „Kalbos kertelė“ iniciatoriaus ir autoriaus Petro Būtėno darbai (Lionė Lapinskienė, *Petras Būtėnas – Jono Jablonskio darbų tęsėjas kalbos kultūros srityje*).

Pasirinkimas tarp originalo ir adaptuotų tikrinių vardų formų vis dar yra diskusijų objektas ir Latvijoje, ir Lietuvoje (Dzintra Šulce, *Kitų kalbų tikrinių vardų vartojimo problemos latvių kalboje*). Latvijos švietimo įstaigų simbolių pavadinimų darybos problemų ir netikslumų kyla dėl prieštaravimų norminiuose dokumentuose ir kalbos vartosenoje (Velga Laugale, *Latvijos mokyklų pavadinimų norminimo problemos*). Nagrinėta, kiek studentų kalbos kultūros žinios ir kalbos vartosenos įgūdžiai priklauso nuo kalbos ugdymo vidurinėje mokykloje ir valstybinių egzaminų užduočių kaitos (Kęstutis Bredelis, *Medicinos studentų kalbos sistemos taikymo įgūdžiai*).

Europos tautų bendrinėms kalboms ir jų raidai skirtoje konferencijos dalyje trumpai apžvelgta bendrinės vokiečių kalbos raida ir dabartinė padėtis. Aptarta šalių, kuriose vokiečių kalba yra valstybinė, kalbos politika, bendrinės vokiečių kalbos santykis su tarmėmis ir kitomis Europos kalbomis, ypač su anglų kalba (Gerhard Stickel, *Europos kalbų raida: bendrinė vokiečių kalba*). Svečias iš Norvegijos konferencijos dalyvius supažindino su naujosios norvegų rašomosios kalbos kūrėjo Ivaro Oseno (Aasen) biografija, jo kalbine, literatūrine ir visuomenine veikla, apžvelgė naujosios norvegų rašomosios kalbos norminimo principus (Stephen J. Walton, *Ivaras Aasenas ir naujosios norvegų rašomosios kalbos genezė*). Svarstyta, kiek sąvokos „bendrinė“ ar „norminė“, taikomos sintaksei, morfologijai ir žodynui, vartotinos vertinant bendrinės britų anglų kalbos vartotojų tartį. Pastaruoju metu tarp Jungtinės Karalystės kalbininkų plinta požiūris, kad bendrine kalba galima kalbėti bet kuriuo dialektu, o įgytoji tartis turėtų būti suprantama kaip neutralus, labiau nurodomojo pobūdžio bendrinės kalbos variantas (Clive Upton, *„Bendrinio“ akcento vieta bendrinėje kalboje: britų anglų kalba ir įgytoji tartis*).

Baigiamajame konferencijos posėdyje aptartas bendrinių kalbų vaidmuo šiandien, jų funkcionavimas, norminimo dalykai. Varėniškių ir telšiškių moksleivių bendrinio ir tarminio kodo vartosenos pasirinktis atskleidė, kad švietimo domene, kuris priklauso oficialiesiems domenams ir paprastai siejamas su bendrinio kodo, tarminis kodas yra tapęs integralia kalbinės raiškos dalimi (Daiva Aliūkaitė, Jolanta Jončaitė, *Bendrinės kalbos domenai (nuostatų tyrimai)*). Svečias iš Estijos trumpai pristatė už estų kalbos planavimą atsa-

kingas institucijas ir valstybinės estų kalbos vartojimą reglamentuojančius dokumentus (Peeter Päll, *Bendrinė kalba – kam ir kodėl?*). Apžvelgta ir vieno populiariausių Estijoje žodyno rengimo istorija, aptartos žodžių klasifikacijos pagal kilmę problemos ir pagrindiniai naujojo žodyno leidimo patobulinimai (Tiina Paet, Tuuli Rehema, *Naujas – 8-asis „Tarptautinių žodžių žodyno“ leidimas*). Iškeltos aktualios bendrinės lietuvių kalbos norminimo problemos, aptarti normintojų sampratos visuomenėje pokyčiai nuo Jablonskio laikų. Šiandien skaitmeninio modernizmo apraiškos sudaro prielaidas į norminamąją veiklą įtraukti ir aktyviausius visuomenės narius (Rita Miliūnaitė, *Bendrinės kalbos normintojai skaitmeninio modernizmo sąlygomis*).

Antrąją konferencijos dieną aplankytas Jono Jablonskio gimtasis kraštas Šakių rajone. Zanavykų krašto muziejuje vykusiame baigiamajame konferencijos posėdyje–diskusijoje apie Jono Jablonskio darbų reikšmę ir kalbininko atminimo įamžinimą Šakių krašte kalbėjo kultūros istorikas Albinas Vaičiūnas, Šakių rajono meras Juozas Bertašius, Šakių rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir turizmo skyriaus vedėja Augenija Kasparevičienė, Lietuvių kalbos instituto vyresniosios mokslo darbuotojos Vilija Sakalauskienė ir Rima Bacevičiūtė. Išvykos dalyviai aplankė Rygiškių kaimo sodybą, į kurią 1877 metais persikraustė Jablonskių šeima. Apsilankyta ir unikaloje medinėje aštuoniakampėje Griškabūdžio bažnyčioje, ir Zyplių dvare.

Gauta 2010 11 19

SKAISTĖ ALEKSANDRAVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

skaiste.aleksandraviciute@lki.lt